

УДК 378.147.091.33:74

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: lar_gar@ukr.net

СТРІТЬЄВИЧ Тетяна Миколаївна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: tanya_strit@ukr.net

АКТИВНІ МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На даному етапі розвитку суспільства, особливий інтерес представляє вивчення ціннісних орієнтацій тих соціально-професійних груп, які безпосередньо впливають на моральне й духовне оновлення суспільства, потребують утвердження зосередженості на саморозвиток і самоуправління майбутніх учителів, здатних орієнтуватися в соціокультурних умовах, розуміти особливості розвитку культури, відтворювати духовні й інтелектуальні цінності. У зв'язку з цим значно зростає роль учителя образотворчого мистецтва, його знань, його культури мислення, системи цінностей і професіоналізму. Змінюється й ціль вищої художньо-педагогічної освіти – не підготовка спеціаліста, а виховання професіонала, тобто насамперед людини у всій повноті її особистісного духовного багатства й індивідуальної своєрідності. Огляд психолого-педагогічної літератури з проблеми свідчить про безпосередній зв'язок професіоналізму з процесом та результатом професійної діяльності, що зумовлює важливість з'ясування шляхів його досягнення, компонентів, критеріїв та рівнів розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах диктує необхідність пошуку нових шляхів підвищення якості їхньої теоретичної підготовки, здатності до самостійної творчої праці, професійного саморозвитку, а головне – засобів і методів підготовки випускника вишу до мистецької та професійної діяльності. Наразі існують протиріччя між програмними вимогами і реальною підготовкою майбутніх учителів. Неготовність студентів до використання набутих знань, невміння поєднувати різні види

фахової діяльності та абстрактне уявлення про майбутню роботу є нагальними проблемами педагогічної науки, що потребують удосконалення. В умовах інтенсифікації сучасного освітнього процесу досягти цього шляхом застосування тільки традиційних засобів навчання неможливо, особливе визнання в даному випадку одним з найефективніших шляхів розв'язання цієї проблеми є широке використання методів активного навчання, високий творчий потенціал яких отримав широку підтримку педагогічної і методичної громадськості. У психолого-педагогічній літературі прийоми, способи, методи проведення занять, які сприяють активації навчально-пізнавальної діяльності, прийнято називати методами активного навчання. Їхнє застосування дозволяє організувати творчу самостійну роботу студентів, пропонуючи завдання пізнавально-пошукового характеру, які б викликали пізнавальний інтерес, вели до певних інтелектуальних ускладнень, створюючи умови для активного і самостійного засвоєння нових знань, стимулюючи мотивацію до професійної діяльності. Використання активних методів навчання змінює стереотип традиційного освітнього процесу, коли студент лише відтворює те, про що повідомляється в лекціях, при цьому не виникає установки на активну самостійну роботу, в результаті студенти, вивчивши теорію, не вміють застосувати свої знання на практиці.

У рамках загально педагогічної проблеми на доцільність та ефективність застосування активних методів навчання звертається досить велика увага в підготовці вчителів різних спеціальностей (О. Любашенко, Г. Мартянова, В. Руденко, О. Ємець, М. Пашенко та ін.). Але цього не можна сказати щодо системи

підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Очевидно, що вирішення нових для всієї системи освіти завдань неможливе на підставі лише класичних форм і способів вузівського навчання. З цього погляду, вважає Ю. Швалб, «тренінги, спрямовані на формування і розвиток особистої і професійної компетенції, повинні стати одним з провідних засобів професійного навчання» [14, с. 14]. Проаналізувавши наукові праці К. Строкова, О. Рудницької та інших щодо визначення сучасних педагогічних методів, ми встановили, що найбільш сприяють саморозвиваючій діяльності та формують здатність до професійного саморозвитку особистісно зорієнтовані методи, а саме: тренінги мотивації, самоусвідомлення й особистісного росту [9]. Також невід'ємну роль у «активному навчанні» відіграє викладач-фасилітатор. У педагогічну теорію та практику термін «фасилітація» був уведений К. Роджерсом [8]. Сутність фасилітуючої педагогічної позиції досліджували Є. Врублевська, І. Жижина, С. Коломийченко, О. Фісун [1; 4; 5; 13]. Проте, нами не виявлено дослідницьких робіт, в яких розкривається проблема використання фасилітації із врахуванням специфіки підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Мета статті. Метою даної статті є визначення основних особливостей впровадження активних методів навчання та роль викладача-фасилітатора у процесі координації професійно-практичної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед активних методів найбільш визнані у всьому світі тренінгові методи, які в силу науково-методичної розробленості, практичної спрямованості та доступності вважаються надзвичайно ефективними з точки зору розвитку особистості, набуття знань та особливо практичних навичок та вмінь [6]. Слід зазначити, що тренінги вже певною мірою використовуються у навчальному процесі деяких навчальних закладів, але, як правило, за власною ініціативою конкретних викладачів-науковців. Проте відсоток тренінгових занять під час навчання вчителів образотворчого мистецтва у вищій школі надто малий, а самі заняття не систематизовані, організаційно, матеріально та методично не забезпечені, що не змінює принципово якість підготовки фахівців. Сучасні дослідження в галузі психології навчання спрямовані на пошук методів формування у студентів активного, самостійного і творчого мислення, здатності творчого використання знань. Саме такі методи реально допомагають людині постійно навчатися, усвідомлено здобувати знання, творчо вирішувати різні завдання та прагнути

до професійного саморозвитку.

Активні методи навчання є одним з найбільш вагомих шляхів формування спеціаліста на основі проблемності та моделювання його професійної діяльності. Вони відрізняються від традиційних тим, що активізують мислення того, хто навчається; ці методи перетворюють активність у довготривалу та стійку. Проаналізувавши освітні технології можемо зробити висновок, що, методи і форми професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких дисциплін – це та програма взаємодії викладача і студента, вихователя і вихованця, що спрямована на вироблення професійно значимих якостей, індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Методика професійного саморозвитку майбутнього вчителя за своєю метою, змістом і способами реалізації значно складніша, ніж звичайне транслявання знань від викладача до студента [7]. Її особливість полягає у розвитку кращих якостей особистості, властивих представникам педагогічної професії, і, зокрема, вчителям образотворчого мистецтва. Є підстави вважати, що вирішальним від чого залежить, чи проявляться здібності до даної діяльності чи ні, є методика навчання. Підвищення ефективності навчання студентів прямо залежить від умов підбору і використання різноманітних, найбільш адекватній тематиці і ситуації, методів навчання, а також від активізації всього навчального процесу. Отже, в ній повинні бути задіяні не лише методи впливу на особистість (розповідь, пояснення, бесіда, диспут, приклад), методи організації діяльності і формування досвіду, стимулювання діяльності та контролю, але й форми та способи активізації потенційних можливостей самого майбутнього фахівця, методи самопізнання і професійного самовдосконалення особистості, одним з таких у нашому дослідженні є тренінги. Активні методи, тренінги зокрема, базуються на експериментально встановлених фактах про те, що вчинки говорять більше, ніж слова. Педагогічна фасилітація розглядається нами як створення атмосфери підтримки та умов для самопізнання, самовиявлення, саморозвитку майбутніх учителів. Фасилітатор – людина, яка полегшує забезпечення прояву ініціативи й особистісної взаємодії учасників, надає психологічну підтримку.

Фасилітація у процесі формування особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва особливо важлива у зв'язку з тим, що у процесі включення студентів у художньо-творчу діяльність формуються особистісні якості. У цьому контексті художньо-творча діяльність

передбачає здатність особистості до втілення ідеальних образів у конкретно-чуттєвій формі, що мають індивідуальну міру вираженості – оригінальної та самобутньої. Серед цих якостей виділяємо ті, які є основою для успішної професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва: розвинута увага, емоційність, нешаблонність мислення, критичний погляд на речі, вміння узагальнювати, здатність висувати нові ідеї та їхні рішення, цілеспрямованість, воля, наполегливість, уміння зберігати віру в перемогу під час творчих невдач [2].

Сучасні розробники стандартів вищої освіти підкреслюють, що «панівним в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця» [3, с. 66]. Стосовно підготовки вчителя образотворчого мистецтва це проявляється у необхідності оволодіння майбутніми фахівцями як художньо-технологічними та методичними вміннями й навичками, так і в потребі формування особистісної цілісної естетичної культури. Адже вчитель розвиває і формує особистість дитини, насамперед, через свою власну особистість.

Художньо-естетична діяльність розглядається як один із специфічних видів діяльності в житті людини, що розвиває універсальну творчу здатність людини і є засобом цілісного розвитку особистості. Естетичний розвиток особистості пов'язаний із залученням до постійного спілкування з мистецтвом та введенням у художньо-творчу діяльність, оскільки однією із форм суспільної свідомості, в якій акумулюється людський досвід, є мистецтво.

Потреба в художньо-творчій діяльності підсилюється професійними інтересами, які стають стійкими за умови переходу на більш високий рівень, що передбачає постійну спрямованість учителя на створення умов для оволодіння школярами досвідом попередніх поколінь.

Художня творчість, мистецтво є способом цілісного вираження естетичного досвіду особистості, якому притаманна безпосередність і цілісність. Результати художньо-творчої діяльності фіксуються в матеріальному аспекті – в продукті діяльності (як предметна реальність) і в духовному аспекті – в досвіді (як особливої суб'єктивної форми освоєння світу, визначальною властивістю якої є здатність асимілювати явища буття як факти життєдіяльності).

У цьому аспекті включення майбутніх учителів образотворчого мистецтва у

художньо-творчу діяльність ми розглядаємо як шлях «творення» власної особистості через отримання досвіду переживання, який є важливим для подальших життєвих орієнтацій і в якому фіксується відмінність і неповторність індивіда, коли особистість, відтворюючи власною активністю послідовність діяльності інших, разом з тим створює свій власний продукт, на основі сприймання мистецтва входить у світ, що створений іншими, запозичуючи досвід інших, залишається у своєму власному життєвому середовищі.

Викладач-фасилітатор не повинен виступати як експерт, який готовий сформулювати, як створити той чи інший художній образ засобами декоративно-прикладного мистецтва, він має стимулювати, провокувати, полегшувати пошук способів вирішення творчої задачі, спонукаючи студентів до збереження традицій декоративно-прикладного мистецтва в сучасних інтерпретаціях. Проте, він повинен знаходити велику кількість підказок для студентів, щоб не залишати їх наодинці із творчим завданням, швидко аналізувати варіанти створення художнього образу студентами для того, щоб вони самі прийшли до оптимального способу вирішення творчої задачі. Викладач-фасилітатор у процесі обговорення може втручатися у вирішення творчого завдання за допомогою таких прийомів: перифразування висловлювання студента, наведення контрприкладу, звернення до роботи майстра декоративно-прикладного мистецтва, прохання пояснити свою точку зору, формулювання уточнюючих запитань. Успішність виконання викладачем ролі фасилітатора визначається тим, наскільки студенти у подальшому можуть самостійно формулювати завдання, визначати художній задум, визначати засоби, за допомогою яких можна реалізувати художній задум у певній техніці декоративно-прикладного мистецтва.

Організуючи художньо-творчу діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва викладач-фасилітатор допомагає зрозуміти, що вони самі можуть визначити цілі своєї діяльності, що навчання не обмежується знаннями, а, в першу чергу, спрямоване на зміни в особистості, допомагає усвідомити власні результати діяльності, підтримати впевненість у власних силах, умінні індивідуально знаходити конструктивні способи вирішення завдань, розуміючи цінність спільної діяльності, взаємодії як з викладачем, так і з колегами по групі. В той же час, викладач-фасилітатор показує зразок створення неформальної атмосфери, інтерактивного обміну інформацією, визнання знань і досвіду студентів як цінності, що слугує основою для оволодіння студентами

вміннями фасилітації, які вони зможуть використати у наступній педагогічній діяльності.

Забезпечення фасилітації під час виконання творчих завдань допомагає кожному студентові прийняти себе як унікальну цінність, відкритися власному внутрішньому досвіду. У цьому відношенні слушною є думка К. Роджерса про те, що в кожній людині від природи закладено прагнення до самоактуалізації, а відносини фасилітуючого характеру стимулюють формування в людини прагнення використовувати їх для власного особистісного розвитку [8].

У процесі виконання творчих завдань необхідним є створення творчої атмосфери в аудиторії, коли кожна пропозиція щодо створення художнього образу має право на існування, заохочення до нових ідей, до вільного обміну думками й особистого погляду на порушену проблему. Ми погоджуємось із думкою А. Крамаренко, яка підкреслює, що процес професійної підготовки ефективно відбувається «на тлі катарсичних переживань, чуттєвої та інтелектуальної співпраці, постійного та безперервного обміну духовними цінностями» [6, с. 54].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Враховуючи вищезазначене нова стратегія педагогічного керівництва з боку викладачів полягає у створенні таких ситуацій, які б сприяли максимальному розкриттю можливостей індивідуального зростання студента, стимулювали його внутрішні сили до професійного саморозвитку. Активні методи навчання створюють умови, за яких кожна людина у самому собі та в інших бачить індивідуальність, поважає особисту гідність та гідність інших. Принципово важливе значення у цьому має: визнання унікальності кожного студента; врахування своєї емоційно-почуттєвої сфери; мотивів та потреб студентів.

Під час занять з викладачем-фасилітатором первинний вплив здійснюється не на пізнавальну сферу психіки людини (сприйняття, увагу, пам'ять, мислення), а вихід на неї через емоційно-почуттєву і мотиваційну сферу. Шляхом використання різноманітних активних методів (рольова гра, групова дискусія, вправи з вербальної та невербальної комунікації, тренування певних навичок, зворотний зв'язок та ін.) студент-слухач набуває досвіду переживання певних ситуацій, своїх психічних станів, фіксує та запам'ятовує емоційне забарвлення під час вирішення тих чи інших завдань. Отриманий емоційно-почуттєвий досвід піддається інтелектуальній обробці та надійно зберігається у аналогах найбільш стійкої емоційної, а також мовно-логічної та перцептивної (за різновидом

сприйняття: зорової, слухової, дотикової та ін.) пам'яті. Внаслідок чого у студента формуються необхідні навички, знання, уявлення, погляди й цінності, які ним уже сприймаються як власні, а не нав'язані зовні.

Механізм проведення активних методів навчання полягає у підвищенні й прагненні до виконання професійної діяльності; у розвитку здібностей до самомотивування, самоспонування й самопроєктування.

Отже, у випадку, коли викладач виступає як фасилітатор навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності, створюються умови для формування особистості з високим рівнем самостійності, вмінням швидко враховувати і адаптуватися до умов, що часто змінюються, особистісних новоутворень: ціннісних орієнтацій, психоемоційної та інтелектуальної сфери, соціально-значимих якостей і здібностей. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розгляді педагогічних технологій формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Врублевская Е. Г. Развитие способности педагогов к фасилитирующему общению: [учебное пособие] / Е. Г. Врублевская. – Хабаровск, Колорит, 2001. – 182 с.
2. Гарбузенко Л. Фасилітація у процесі формування особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва / Л. Гарбузенко // Наукові записки. – Вип. 121. – Ч. II. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 275–279.
3. Державні стандарти професійної освіти: Теорія і методика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко та ін. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 334 с.
4. Жижина И. В. Психологические особенности развития фасилитации педагога: дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Жижина Инна Владимировна; Уральский государственный профессионально-педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2000. – 153 с.
5. Коломийченко С. Ю. Сутність фасилітуючої педагогічної взаємодії / С. Ю. Коломийченко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 34. – С. 13–25.
6. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / за ред. І. Я. Зязгон. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
7. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М.: Издательская группа «Прогресс». – «Универс», 1994. – 480 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Стрітьєвич Т. М. Методи професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва / Т. М. Стрітьєвич // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені

М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць / Вип. 18 (28). – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 101–196.

10. Строков К. А. Современные технологии специалистов художественно-творческого профиля к этнокультурной деятельности: Учеб. пособие / Тамбовский гос. ун-т им Г. Р. Державина. – Тамбов: ТГУ, 2007. – 78 с.

11. Фісун О. В. Формування фасилітуючої позиції вчителя у системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу / О. В. Фісун // Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. – Вип. 36. – 2010. – С. 20–27.

12. Швалб Ю. М. Задачний підход к построению учебного тренинга в ВУЗе // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27–28 травня 2005 року. – Донецьк: ДЮІ, 2005. – Ч. 2. – С. 12–19.

REFERENCES

1. Vrublevskaia, E. H. (2001). *Razvitye sposobnosti pedahohov k fasylytyruyushchemu obshchenyyu: [uchebnoe posobyie]*. [The Development of the ability of teachers to facilitating communication: [tutorial]. Khabarovsk, Koloryt.

2. Harbuzenko, L. (2013). *Fasylytatsiya u protsesi formuvannya osobystisno-rozvyval'noho komponentu khudozhn'o-estetychnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva*. [Facilitation in the formation of the personal developing component of artistic and aesthetic competence of future teachers of fine arts]. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka.

3. *Derzhavni standarty profesiynoi osvity: Teoriya i metodyka (2002) / S. U. Honcharenko, N. H. Nychkalo, V. L. Petrenko ta in.* [State standards of vocational education: Theory and methods / H. V. Goncharenko, N. I. Nichkalo, V. L. Petrenko, etc]. Khmel'nyts'kyi: TUP.

4. Zhyzhyna, Y. V. (2000). *Psykhologicheskiye osobennosti razvytyya fasylytatsyy pedahoha*. [Psychological characteristics of facilitation of the teacher]. Ekaterynburh.

5. Kolomyychenko, S. Yu. (2007). *Sumnist' fasylytuyuchoyi pedahohichnoyi vzayemodiyi*. [The Essence of pedagogical interaction facility]. Kyiv.

6. Orlov, V. F. (2003). *Profesiyne stanovlennya maybutn'oho vchytelya mystets'kykh dystsyplin: teoriya i tekhnolohiya: Monohrafiya* [Professional development of future teacher of art disciplines: theory and technology: Monograph]. Kyiv: Naukova dumka.

7. Rodzhers, K. R. (1994). *Vzhlyad na psykhoterapiyu. Stanovlenye cheloveka. Yzdatel'skaya hruppa «Prohress»*. [Perspective on psychotherapy] The development of man «Unyvers».

8. Rudnyts'ka, O. P. (2005). *Pedahohika: zahal'na ta mystets'ka*. [Pedagogics: General and artistic] Ternopil: Navchal'na knyha – Bohdan.

9. Strit'yevych, T. M. (2012). *Metody profesiynoho samorozvytku maybutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva* [Methods of professional self-development of future teachers of fine arts]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.

10. Strokov, K. A. (2007). *Sovremennue tekhnolohyy spetsyalystov khudozhestvenno-tvorcheskoho profylya k etnokul'turnoy eyatel'nost*. [Modern technology professionals artistic and creative profile for ethno-cultural activities]. Tambov: THU.

11. Fisun, O. V. (2010). *Formuvannya fasylytuyuchoyi pozytsiyi vchytelya u systemi naukovo-metodychnoyi roboty zahal'noosvitn'oho navchal'noho zakladu*. [Fisun A.V. Formation facilitate the position of teacher in the system of scientific-methodical work of educational institutions]. Kyiv.

12. Shvalb, Yu.M. (2005). *Zadachnyy podkhod k postroyeniyu uchebnoho trenynha v VUZe // Psykholohichni treninhovi tekhnolohiyi u pravoohoromniy diyal'nosti: naukovo-metodychni ta orhanizatsiyno-praktychni problemy vprovadzhennya i vykorystannya, perspektyvy rozvytku*. [Task approach to the construction of educational training in higher education // Psychological training technologies in law enforcement: scientific-methodological and organizational and practical problems of implementation and use, perspectives of development:]. Donetsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва, декоративно-ужиткове мистецтво як засіб впливу на формування особистості.

СТРІТЬЄВИЧ Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва; розвиток менеджменту в мистецтві.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

GARBUZENKO Larisa Volodymyrivna – Ph.D., associate professor, Department of Art and Design Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: training future teachers of fine arts, decorative and applied art as a means to influence the formation of personality.

STRITYEVICH Tetyana Mykolaivna – Ph.D., associate professor, assistant professor in the Department of Art and Design of Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: training future teachers of fine arts; Management development in art.